
NĚMECKO-ČESKOSLOVENSKÝ CESTOVNÍ RUCH V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Jan Štemberk*

Úvod

Cestovní ruch se v období mezi oběma světovými válkami stával důležitou součástí národního hospodářství všech evropských států. Představoval nové odvětví, které teprve hledalo svou pozici ve státní hospodářské politice. Tato skutečnost přispívala k mnohým limitačním zásahům, které rozvoj mezinárodního cestovního ruchu ovlivňovaly. Je patrný fakt, že cestovnímu ruchu začala být věnována zvýšená pozornost až v souvislosti s hospodářskými obtížemi, které přinesla v první polovině 30. let hluboká hospodářská krize. Samozřejmě již byla známa ekonomická pozitiva příjezdového (aktivního) cestovního ruchu, stejně jako negativa výjezdového (pasivního) cestovního ruchu. Jednotlivé evropské státy tak hledaly vhodné řešení vzájemné úzké provázanosti obou těchto složek.

Úzké hospodářské vztahy mezi Německem a českými zeměmi se již v době před první světovou válkou projevovaly i v oblasti cestování a cestovního ruchu. Více než 80 % všech výjezdů se realizovalo do ostatních zemí habsburské monarchie a do Německa. Návštěvníci z Německa směřovali hlavně do vyhlášených západočeských a severočeských lázní. Slibně se rozvíjející česko-německý cestovní ruch sice do určité míry omezila první světová válka, ale po jejím skončení se vztahy mezi Československem a Německem začaly znovu rozvíjet.

1. Příjezdy německých hostů do Československa

Československé ministerstvo průmyslu, obchodu a živností, které mělo ve své působnosti záležitosti cestovního ruchu, si uvědomovalo, že v oblasti cestovního ruchu představují Německo a Rakousko největší zdrojové země. Tímto směrem také obrátilo svou pozornost a již v roce 1919 zřídilo v Berlíně a ve Vídni informační a cestovní kancelář. Úkolem kanceláře bylo zajistit a zvyšovat návštěvnost českých zemí, resp. Československa, hosty z těchto zemí. Na tyto aktivity navázala ve své činnosti i polooficiální Československá dopravní a cestovní kancelář, s. r. o., později známější pod názvem Čedok. V Berlíně totiž Čedok otevřel svou první zahraniční pobočku. Bylo to ve stejném roce, kdy byla společnost založena (1920). Berlínská pobočka s názvem „Reise und Verkehrsbüro, A. G.“,

* Vysoká škola obchodní v Praze (jan.stemberk@vso-praha.eu).

Příspěvek vznikl v rámci postdoktorského grantového projektu GA ČR č. 409/07/P463 „Limity a možnosti cestovního ruchu v meziválečném Československu“, za finanční podpory ze státních prostředků prostřednictvím GA ČR.

založená se základním kapitálem 6 000 RM, byla po celé sledované období ztrátová. Přesto jí však byl připisován velký propagační potenciál.¹

První světová válka přinesla cestování a cestovnímu ruchu celou řadu administrativních překážek. Důsledkem tak bylo zavedení striktní pasové a vízové povinnosti. Poválečné období, s často nevyjasněnými hraničními otázkami, nebylo liberalizací mezistátního cestování nakloněno. Ceny za udělení víza se ve 20. letech měnily a do výše ceny se promítala i konkrétní politická situace mezi Prahou a Berlínem. Na počátku 20. let se cena za udělení československého víza německému turistovi pohybovala mezi 5 až 20 Kč a skutečná výše platby závisela na majetkových poměrech žadatele. Při politických rozmíškách se však poplatky za udělení víza mohly zvyšovat.²

Celá 20. léta jsou ve znamení hledání vhodného kompromisu, který by uvolnil cestování a umožnil určitou evidenci pohybu osob. Ve druhé polovině 20. let dochází k rušení vzájemné vízové povinnosti mezi evropskými státy (vůči Německu byla odstraněna v roce 1928), nutnost předložení cestovního pasu však zůstala zachována. Přesto se již na počátku 20. let podařilo dosáhnout dohody o liberalizaci malého pohraničního styku, v jehož rámci je pamatováno i na turistiku. Koncem srpna 1920 začaly saské úřady obyvatelům pohraničních oblastí vydávat průkazy s šestiměsíční platností, a pro turisty denní průkazy s platností do 48 hodin. Nejprve byla oblast malého pohraničního styku vymezena pásmem 10 km na obou stranách státní hranice. Z důvodu častých nedorozumění nebo neuznávání těchto průkazů se v roce 1921 v Praze konala jednání se zástupci Pruska, Bavorska a Sasky. Se saskými zástupci jednání pokračovala až do počátku léta 1922 v Žandavě (Bad Schandau).³ Právě česko-saská hranice protínající ve své době velmi navštěvovanou oblast Českosaského Švýcarska, se stávala místem častých nedorozumění mezi turisty a pohraničními orgány. Některá z nich musela být řešena až na mezistátní úrovni.

Usnadnění a také zintenzivnění příhraničního turistického styku s Německem znamenala až úmluva o úlevách v pohraničním styku s Německem přijatá v roce 1928. Úmluva samozřejmě také upravovala i přeshraniční turistiku. Výhod turistického styku mohly využívat osoby, které v pohraničních okresech pobývaly na rekreaci nebo na léčení. Pro ně byly vydávány průkazy s poznámkou „výletní doložka“ nebo zvláštní „výletní osvědčení“ (Ausflugschein) s maximální platností do tří dnů.⁴ Tyto průkazy měly i další výhody: umožňovaly překročení hranic nejen na celních hraničních přechodech, ale i celních cestách, vedlejších cestách a přirozených přechodech. Omezení malého pohraničního styku s Německem přineslo znovuzavedení v roce 1928 zrušeného výjezdního víza (Ausreisesichtvermerk) od 1. dubna 1933. Znovuzavedení víza mělo vedle hospodářské stránky – nedostatek deviz – i stránku politickou – zajistit kontrolu osob, které hodlají z Německa vycestovat.⁵

Z pohledu statistiky příjezdů zahraničních návštěvníků Československa stáli ve 20. letech na prvním místě Němci, v prvních poválečných letech společně s Rakušany.

1 NA, fond Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností (dále jen MPOŽ), k. 281, sig. 5605/1, Dohlídka NÚKÚ u Čedoku, s. r. o., 22. 12. 1934 – 2. 1. 1935.

2 NA, fond Předsednictvo ministerské rady (dále jen PMR), k. 83, sig. 76.

3 Jahn, M. (1996): Grenzbeziehungen zwischen Sachsen und der Tschechoslowakei in der Zwischenkriegszeit, Dresdner Hefte 14/1996, Heft 48, s. 50–56.

4 Sbírka zákonů a nařízení ČSR 1928, Praha 1928, vyhláška č. 66.

5 Jahn: Grenzbeziehungen, s. 55.

Vedle lázní a Prahy se německý zájem koncentroval do pohraničních horských oblastí ČSR. Svou úlohu sehrávaly také víkendové výlety. Směrem na východ republiky počet německých hostů klesal. Na Moravě se setkáme s vysokým podílem návštěvníků z Rakouska. Oblast Slovenska a Podkarpatské Rusi byla zase přitažlivá pro občany Maďarska. Úřední statistiky však v zásadě nevykazovaly návštěvníky podle národnosti, proto ve vztahu k německým občanům zůstává výjimečným pramenem práce Gerharda Glänzela⁶, která uvádí podrobné údaje o německých návštěvnících ČSR. Níže uvedená tabulka přináší údaje o cestovním ruchu k roku 1930. Naprostá převaha návštěvníků z Německa je patrná v případě Čech a více než polovinu tvoří návštěvníci státních lázní.

Cizinecký ruch v ČSR v roce 1930

Oblast	Cizinci celkem	Z toho z Německa
Praha	106 600	40 000
Čechy (bez státních lázní a Prahy)	274 900	224 300
Morava a Slezsko	84 700	36 800
Slovensko a Podkarpatská Rus	56 500	3 200
Státní lázně (údaj r. 1929)	10 400	5 300

Pramen: Glänzel, G., 1936.

Velký podíl, který se stále pohyboval okolo 50 %, měli němečtí návštěvníci mezi lázeňskými hosty. Většina z nich se koncentrovala do západočeského lázeňského trojúhelníku (Karlovyh Varů, Mariánských Lázní a Františkových Lázní). Následující tabulka podává přehled o cizinecké návštěvnosti československých lázní ve druhé polovině 20. let. Je také možno zdůraznit více než 50% převahu návštěvníků z Německa. Výrazná většina z nich směřovala, jak již bylo uvedeno, do Mariánských lázní (v roce 1930 to bylo 34 500 návštěvníků, z toho 21 500 z Německa), téměř obdobná byla i situace v případě Karlových Varů (ve stejném roce 46 800 návštěvníků, z nichž bylo 18 900 z Německa).⁷

Stálí zahraniční lázeňští hosté v československých lázních ve druhé polovině 20. let

Rok	Cizinci celkem	Z toho z Německa
1925	99 600	48 200
1926	99 000	53 200
1927	118 000	61 000
1928	136 300	71 300
1929	146 900	80 600
1930	141 000	74 800

Pramen: Glänzel, G., 1936.

6 Glänzel, G. (1936): Die Wirtschaft der Tschechoslowakei in ihren Beziehungen zu Deutschland. Diss. Zu Hansischen Universität Hamburg 1936, s. 170–174.

7 Tamtéž, s. 171.

Významný proud návštěvníků z Německa směřoval také do Prahy, která lákala nejenom svou atmosférou či kulturními památkami, ale jako centrum nového státu i potřebou navazovat a rozvíjet hospodářské kontakty. Z dostupných statistik je však účel cesty téměř nezjistitelný a vodítkem se nestává ani udávaná délka pobytu. Nelze tak určit kolik osob přijelo za rekreací a kolik za obchodem. Na počátku 20. let si převahu mezi zahraničními návštěvníky Prahy udržovali občané Rakouska. V průběhu 20. let však byli předstiženi příjezďáckými Němci. Nárůst počtu německých návštěvníků Prahy dokládá i následující tabulka, ze které vyplývá, že v letech 1924–1927 vzrostl podíl Němců mezi zahraničními návštěvníky z 27,5 % na 34,3 %.

Počet návštěvníků Prahy v letech 1924–1927

Rok	Celkem zahraničních návštěvníků Prahy	Z toho z Německa	
		Absolutně	Podíl %
1924	56 321	15 483	27,5
1925	64 440	19 290	29,9
1926	61 317	19 285	31,5
1927	84 864	29 132	34,3

Pramen: Smutný, P., 1928.

Do mezinárodního cestovního ruchu se na počátku 30. let promítla nastupující hospodářská krize. V roce 1931 bylo možno zaznamenat mírný pokles návštěvnosti československých lázeňských míst, jenž je spojen s úbytkem návštěvníků příjezďáckých z Německa (cca o 10 %). Hospodářská krize nutila státy k restringování vývozu deviz. To s sebou přinášelo snižování jejich přidělu k cestovnímu ruchu. Jelikož k těmto opatřením přistupovala většina evropských států, docházelo ke všeobecnému poklesu mezinárodního cestovního ruchu. Jednotlivé státy se snažily eliminovat výjezdy svých občanů, mimo jiné i podporou domácího cestovního ruchu, a zastavit pokles zahraniční návštěvnosti. Krize v cestovním ruchu se plně projevila až se zpožděním, rok 1931 vykázal oproti předchozímu období ještě jen mírný úbytek či spíše stagnaci, zřetelný pokles byl spojen až s rokem 1932. Devizová opatření byla totiž přijímána až ve druhé polovině roku 1931 a do sezóny se již výrazně nepromítla. Řešením pro alespoň omezené udržení cestovního ruchu se stal clearing. V dohodách, které zaváděly clearingové zúčtování vzájemných obchodních transakcí, bylo počítáno i s cestovním ruchem. Výdaje související s cestovním ruchem byly obvykle zaznamenávány na zvláštní účty, které byly dotovány i z pohledávek za běžné obchodní transakce. Cestovní ruch tak pomáhal i s likvidací zamrzlých pohledávek v nesolventních státech.

K valutovým omezením přistoupily všechny sousední státy ČSR, které zajišťovaly společně s Jugoslávií 88 % všech zahraničních návštěvníků. Největší potíže však činil úbytek hostů z Německa, na jejichž návštěvách byly ekonomicky závislé hlavně západočeské lázně. Německo potýkající se s devizovými potížemi zavedlo nařízením z roku 1931 výjezdovou daň ve výši 100 RM, která měla omezit zahraniční cesty německých občanů a podpořit domácí cestovní ruch. Celkový počet německých

návštěvníků v ČSR poklesl v letech 1930–1933 z 379 100 na 169 200. Mírný vzestup na 182 900 návštěvníků byl zaznamenán až v roce 1934.⁸

V rámci omezování vývozu valut byla vyjíždějícím německým občanům povolena částka 200 RM (1 RM cca 8 Kč) na osobu a měsíc. Díky československo-německým jednáním došlo k dohodě o zvýšení poskytované částky. S účinností od července 1932 povolila německá vláda na cestu do ČSR dalších 500 RM. Prostředky na cesty byly uvolňovány ze vzájemně zamrzlých pohledávek. Z německé strany nebyla žádána reciprocita, jen Národní banka československá se zavazovala povolovat z československých pohledávek v Německu zvýšení volné sumy (v ČSR stanovena na 1 000 Kč) při cestách do Německa.

Do oblasti cestovního ruchu se promítaly i politické změny, které se v Německu udály v roce 1933. Jak již bylo uvedeno, od dubna 1933 bylo znovu zavedeno výjezdní vízum, jehož udělení bylo spojeno se zdoluhavou procedurou a bez něhož nemohl německý občan vycestovat. Politické rozpory, které mezi Československem a Německem vznikaly, měly své důsledky i v oblasti cestovního ruchu. Z německé strany se často ozývaly hlasy k bojkotu cestování do ČSR (Reiseboykott). Vstřícností československé strany a její ochotou k jednání se podařilo odvrátit nebezpečí zavedení tzv. Tausend-Mark-Sperre, která měla odradit Němce od cestování do zahraničí.⁹

Ačkoliv byla dohoda z roku 1932 prodloužena i na sezónu 1933, objevovaly se v turistickém styku problémy a obtíže. Dohodou byla sice vyřešena formální stránka financování cestovního ruchu, ale Německo mělo k odrazení návštěvníků ČSR i jiné prostředky. Jednou z těchto možností byla administrativní omezení a dlouhé lhůty k vyslovení souhlasu s cestou, které cestovatele udržovaly stále v nejistotě, zda předem zaplacený pobyt bude moci nastoupit či nikoliv. Svou roli sehrávala i propaganda, která směřovala nejen proti výjezdům do zahraničí, ale v řadě případů i konkrétně proti cestám do Československa. Byly rozšiřovány informace o domnělé šikaně německých příslušníků ze strany československých úřadů. Německo také neoficiálně vyhrožovalo, že v případě podpory německých antifasistů bude dohoda o cestovním ruchu vypovězena.¹⁰ Němečtí turisté nemohli v zásadě vycestovat ani s volnými markami. Hranice volných 200 RM zůstala sice zachována, ale vývoz říšských marek byl přísně zakázán a sehnat zahraniční valutu bylo v Německu téměř nemožné. V roce 1933 se z československé strany téměř oficiálně hovořilo o německém bojkotování výjezdového cestovního ruchu do ČSR. Je však nutno poznamenat, že západočeské lázně si byly vědomy toho, že hlavní vinu na této situaci nesla německá strana.

Se stále rostoucími potížemi se potýkala i realizace úmluvy z roku 1928 o pohraničním styku. Podle některých zpráv byla turistům v těsné blízkosti hranic návštěva Československa rozmlouvána s poukazem na „protiněmeckou“ politiku Prahy

8 Tamtéž, s. 172.

9 Pro srovnání důsledků na cestovní ruch v Rakousku: Otruba, G. (1978): Die große Wandlung im österreichischen Fremdenverkehr als Folge der 1000-Mark-Sperre, in: Beiträge zum Handels- und Verkehrsgeschichte, Graz 1978, s. 187-217; týž (1983): Hitlers „Tausend-Mark-Sperre“ und die Folgen für österreichischer Fremdenverkehr 1933-1938, in: Linzer Schriften zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Bd. 9, Linz 1983.

10 NA, fond MPOŽ, k. 2659, Zpráva MZV z 14. 3. 1933.

a v některých případech se objevovaly i výhrůžky. K těmto propagandistickým krokům přistupovaly administrativní komplikace. Úmluvou zavedená „výletní osvědčení“ byla turistům vydávána pouze na zkrácenou dobu a bráněno bylo i ve vývozu marek. Pokud se už turistovi podařilo hranice úspěšně překonat, ocital se v ČSR bez finančních prostředků. V této věci se podařilo dosáhnout dohodu o volných 10 RM na osobu, ale i v tomto případě si německé orgány našly způsob, jak výlet s touto povolenou sumou ztížit. Volné peníze bylo možné vyvážet pouze v mincích a ne v papírových bankovkách. Obtížná směnitelnost německé marky odrazovala obchodníky od jejího přijímání a výměna mincí u československých peněžních ústavů podléhala vyšším poplatkům. Výlet do ČSR se německým občanům nejen znesnadňoval, ale i citelně zdražoval.¹¹

Z československé strany byla naopak patrná snaha příjezdový cestovní ruch z Německa oživit, proto se neuvažovalo ani o zavedení odvetných opatření. Pražská vláda si byla vědoma významu německých hostů pro československé lázně a byla ochotna přehlížet nejen nekorektní postup německých administrativních orgánů ve vztahu k cestám do Československa, ale byla dokonce připravena i k dalším ústupkům, které by příjezdy německých hostů do ČSR mohly zvýšit. Za uvolnění dovozu některého německého zboží, ke kterému došlo v dubnu 1935, požadovala československá strana realizovat jeho platby na speciálně zřízené „lázeňské konto“, které podporovalo lázeňský cestovní ruch. Na pokrytí lázeňské sezóny 1935 bylo z konta uvolněno dalších 20 mil. Kč, ze kterých měl být financován pobyt německých hostů.¹² Určitá míra podpory cest do západočeských lázní, které ležely v zóně německého osídlení českých zemí, byla v německé propagandě vykládána i jako pomoc strádajícím „německým soukmenovcům“ v Čechách. Po vzájemných dohodách se také zvýšila volná suma, kterou bylo možno vyvážet bez povolení. Pro návštěvníky československých lázní se jednalo až o 500 RM.

Ve druhé polovině 30. let počty německých návštěvníků opět rostly. Ačkoliv bylo pro pokrytí jejich návštěvy uvolňováno stále více prostředků, nebylo možno uspokojit všechny zájemce. Např. v celkem úspěšné sezóně 1937 byla uvolněná suma 165 mil. Kč vyčerpána objednávkami již na počátku května a asi 30 000 zájemců muselo být odmítnuto. Stále však přetrvávaly politické obtíže a administrativní tlak, aby říšští občané od návštěvy Československa upustili. V důsledku výše uvedených komplikací se do konce 30. let nepodařilo dosáhnout počtu příjezdů německých návštěvníků do ČSR, jaký byl vykázán v roce 1930.¹³

2. Výjezdy československých turistů do Německa

Z pohledu československého výjezdového cestovního ruchu patřilo Německo k nejoblíbenějším cílům československých návštěvníků. Cestám do Německa nahrávalo i méně formalit, které musely být krátce po první světové válce dodržovány. Jak již bylo uvedeno, pro cestu potřeboval československý občan platný cestovní pas a vízum.

11 NA, fond MPOŽ, k. 2692, Spis č. 45040/34 z 7. 5. 1934.

12 Glänzel: Die Wirtschaft, s. 173.

13 NA, fond MPOŽ, k. 2700, Spis č. 91377/35.

Ve srovnání s cestami do dohodových a neutrálních států bylo cestování do Německa přece jen jednodušší. K cestě do Německa (stejně jako do dalších poražených nebo nástupnických států) totiž nebyl nutný souhlas ministerstva vnitra. Tento předběžný souhlas totiž měl zamezit cestování osob, které by mohly republice dělat ve spojenecké cizině špatné jméno.¹⁴

Čechoslováci samozřejmě v aktivním cestovním ruchu Německa neměli takový význam jako Němci v příjezdovém cestovním ruchu ČSR. V letech 1925 až 1937 vzrostl počet československých návštěvníků Německa z 27 926 na 127 236, tedy více než 4,5 násobně, přesto nedosahoval ani poloviny počtu příjíždějících Němců. V procentním vyjádření cizinců příjíždějících do Německa pozvolna stoupal z 6 % (1925) až na 8,2 % (1931/1932), aby se postupným poklesem zastavil na 5,4 % (1936/1937). Počet československých návštěvníků, ve srovnání s ostatními sousedy Německa, zaostával. Například v roce 1933 představoval podíl Čechoslováků 8 %, ale z Nizozemska přijelo 17,9 %, ze Švýcarska 11,2 %, z Rakouska 9,7 %, z Velké Británie a Irska 8,2 % a ze Spojených států dokonce 10,4 %.¹⁵

V průběhu hospodářské krize první poloviny 30. let, zachovávalo Československo k výjezdovému cestovnímu ruchu svých občanů, ve srovnání s ostatními středoevropskými státy, liberální postoj. Devizové možnosti československých turistů byly, v porovnání s okolními státy, celkem dobré. Pro běžný cestovní ruch byla stanovena hranice pro tzv. volnou částku na 1 000 Kč na osobu a měsíc. Existence volné částky v případě Československa představovala i skutečnou sumu, kterou bylo možné pro cestovní ruch použít.¹⁶ Koruna byla ve středoevropském prostoru pevnou měnou a také administrativní omezení cest byla minimální. V komparaci s příjezdovým cestovním ruchem byl pokles výjezdů mírnější a v některých zahraničních letoviscích se počty československých turistů spíše zvyšovaly.

Na československé straně chyběla až do druhé poloviny 30. let podrobnější evidence výjezdového cestovního ruchu. Změnu přineslo až opatření Národní banky československé č. 97/1937 Sb. z. a n., podle kterého musely všechny osoby cestující do zahraničí po 15. červnu 1937 odevzdat celním úředníkům zvláštní prohlášení. Prohlášení muselo vedle evidenčních údajů o majiteli cestovního pasu obsahovat i účel a cíl zamýšlené cesty, předpokládanou dobu pobytu a vyvážené prostředky. Z této evidence vychází studie Pavla Smutného¹⁷, která zpracovává data za období 15. červen až 31. říjen 1937. V této době vycestovalo celkem 308 000 osob se zahraničním pobytem delším než jeden den. Nejvíce osob vycestovalo v červenci 111 000 a nejméně v říjnu 38 000. Z celkového počtu turistů vyjíždělo téměř 37 % osob do Německa, 32 % do Rakouska, 11,5 % do Maďarska, 7 % do Itálie, 6 % do Jugoslávie, téměř 6 % do Francie, přes 3 % do Rumunska, více než 2 % do Polska a Švýcarska. Do ostatních států směřovalo méně než procento. Návštěvu jednotlivých zemí ovlivňovalo roční období a účel cesty. V letních měsících směřovaly

14 NA, fond PMR, k. 3294, sig. 739.

15 Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich, 46–57, Berlin 1927–1938.

16 srv. vyhlášky č. 451/1937 Sb. z. a n.; č. 41/1932 Sb. z. a n.; č. 57/1932 Sb. z. a n.

17 Smutný, P. (1938): *Kam se od nás cestuje a kolik se kde utratí*, in: Statistický obzor 1938, s. 567–570.

cesty do Itálie, Jugoslávie, Francie, Rakouska a Rumunska. Hlavní účel těchto cest byl turistický nebo léčebný. Na podzim cestovalo více osob do Německa, Maďarska, Polska a Velké Británie. To souviselo s převažujícími obchodními cíli cest. Německo také nejvíce těžilo z devizových výdajů Československa na výjezdový cestovní ruch. V Německu totiž bylo utraceno více než 2/5 všech vyvážených deviz. To bylo spíše než vysokými náklady způsobeno značným počtem příjezdějících Čechoslováků (denní spotřeba na osobu se pohybovala pouze okolo 300 Kč).¹⁸

Příjezdový cestovní ruch představoval pro Německo velmi cenný zdroj nedostatků deviz. Cílená snaha tak směřovala k podpoře příjezdového cestovního ruchu. Německo, obdobně jako některé další evropské státy, přistupovalo ke zvýhodnění nabídky své měny pro zahraniční turisty. Výhodnější „Sperrmark“ měla podobu šeku na 3 000 RM, který byl prodáván se slevou 25 % oproti vyhlášenému kursu.¹⁹

3. Používané dopravní prostředky

Zajímavé informace přináší i pohled na dopravní prostředky, které byly k cestě přes československo-německou hranici použity. Z tohoto hlediska sehrává ve sledovaném období dominantní úlohu železnice. V roce 1935 nejvíce cizinců přijelo vlakem (992 765), na druhém místě nalezneme se zřetelným odstupem automobil (668 935) na dalších pozicích loď (32 099) a letadlo (4 230). Obdobná byla struktura použitých dopravních prostředků i na výstupu z republiky, pouze podíl automobilové dopravy byl poněkud vyšší. V příjezdu cizinců do ČSR si až do konce sledovaného období udržela primární postavení železniční doprava. Ve druhé polovině 30. let oslabuje její pozici nastupující automobilová doprava. Pomalý nástup mezinárodní automobilové dopravy byl dán i tím, že na motorizovaného cestovatele čekala řada administrativních a finančních překážek.

Z hlediska struktury zahraničních motorových vozidel jednoznačně převažovala vozidla příjezdějící z Německa (60 %), následované Rakouskem (20 %) a Maďarskem (10 %). Po 2 % motorových vozidel příjezdělo z Polska a Francie, zbytek připadal na ostatní státy.²⁰ Svůj dominantní počet si němečtí motoristé uchovali i ve druhé polovině 30. let. V roce 1935 bylo na československo-německé hranici v provozu 36 železničních a 113 silničních hraničních přechodů.²¹

Případný rozvoj přeshraniční automobilové dopravy do značné míry závisel na postoji každého státu k motorismu. Přes určité proklamace nebylo Československo ochotno přistoupit k poskytování úlev pro příjezdějící zahraniční motoristy. Vedle mezinárodních jízdních dokumentů pro řidiče a jím řízené vozidlo, musel zahraniční motorista platit v ČSR i daň z motorových vozidel a u autobusů byla placena i daň přepravní. Zoufalá potřeba přísunu deviz nutila Německo k liberálnějšímu přístupu k automobilové turistice, proto bylo od 1. dubna 1934 v Německu pro zahraniční autoturisty vyhlášeno osvobození od daně z motorových vozidel na 90 dnů

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Charvát, J. (1946): *Politika cestovního ruchu*, Praha 1946, s. 31.

²⁰ NA, fond MPOŽ, k. 2581, Spis č. j. 41073/34 z 27. 4. 1934.

²¹ Zprávy Státního úřadu statistického 17/1936, č. 4, řada 6, č. 1.

(dříve se platila daň 1 RM za den, minimálně 3 RM).²² Dále nebyly od příjíždějících motoristů vyžadovány mezinárodní dokumenty, ale byly uznávány národní, buď vydané v německé řeči, nebo dostačoval jejich úřední překlad. Jen pro ilustraci německý automobilista jedoucí do ČSR za tyto doklady zaplatil v přepočtu asi 400 Kč.²³

Československo však k daňovým úlevám přistupovalo jen velmi neochotně a v první vlně se dotýkaly spíše států, ze kterých přijížděl pouze nízký počet automobilů. Ve vztahu k Německu došlo dokonce k „daňové válce“, kdy německá strana uvalila na některá československá motorová vozidla daň, ačkoliv ji od vozidel z jiných států nevybírala.

Závěr

Meziválečné období představovalo významnou etapu rozvoje cestovního ruchu. Výzkum vývoje cestovního ruchu stál dosud převážně mimo zorné pole českých historiků. Předložený příspěvek se tak pokouší alespoň částečně zaplnit jednu z mezer dosavadního bádání o hospodářských vztazích českých zemí a Německa v meziválečném období. Příjmy z příjezdů německých hostů tvořily nejpodstatnější složku bilance československého aktivního cestovního ruchu v meziválečném období. Nenahraditelnou se německá klientela stala hlavně pro západočeské lázně, jejichž hospodářské situace se pokles německé návštěvnosti ve 30. letech citelně dotkl. Příjezdy československých návštěvníků do Německa nepředstavovaly podstatnou složku německého aktivního cestovního ruchu, přesto však byly jedním ze zdrojů velmi potřebných deviz. Hospodářská krize vnesla i do oblasti cestovního ruchu clearingové dohody, které zajišťovaly alespoň určité hospodářské vztahy mezi uzavírajícími se ekonomikami. Cestovní ruch tak pomáhal i k likvidaci zamrzlých pohledávek. Tato nová úloha cestovního ruchu se uplatnila i mezi Československem a Německem.

Literatura

- GLÄNZEL, G. 1936. *Die Wirtschaft der Tschechoslowakei in ihren Beziehungen zu Deutschland*. Diss. Zu Hansischen Universität Hamburg, 1936.
- CHARVÁT, J. 1946. *Politika cestovního ruchu*. Praha, 1946.
- JAHN, M. 1996. *Grenzbeziehungen zwischen Sachsen und der Tschechoslowakei in der Zwischenkriegszeit*. Dresdner Hefte 14/1996, Heft 48, s. 50–56.
- Národní archiv v Praze. Fondy: Předsednictvo ministerské rady. Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností.
- OTRUBA, G. 1978. Die große Wandlung im österreichischen Fremdenverkehr als Folge der 1000-Mark-Sperre. In *Beiträge zum Handels- und Verkehrsgeschichte*. Graz, 1978.
- OTRUBA, G. 1983. Hitlers „Tausend-Mark-Sperre“ und die Folgen für österreichischer Fremdenverkehr 1933-1938. In *Linzer Schriften zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*. Bd. 9. Linz, 1983.
- Poplatky vybírané v jednotlivých státech od zahraničních automobilistů. *Auto*. 1933, č. 15.
- Sbírka zákonů a nařízení ČSR. 1928, 1932, 1937.
- SMUTNÝ, P. 1928. Platební bilance. *Československý statistický věstník*. 1928, roč. 9, sešit 7–8.
- SMUTNÝ, P. 1938. Kam se od nás cestuje a kolik se kde utratí. *Statistický obzor*. 1938.

22 Poplatky vybírané v jednotlivých státech od zahraničních automobilistů, in: *Auto* 15 (1933), s. 216.

23 NA, fond MPOŽ, k. 2590, Spis č. j. 304/35 z 7. 1. 1935.

Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 46–57. Berlin, 1927–1938.

Zprávy Státního úřadu statistického. 1936, roč. 17, č. 4, řada 6, č. 1.

TOURISM BETWEEN CZECHOSLOVAKIA AND GERMANY IN THE INTERWAR PERIOD

Abstract: This paper deals with relations between Czechoslovakia and Germany in the sphere of tourism. The interwar period was a significant phase in the development of this industry. German tourists represented the largest group of foreign visitors. German clients became irreplaceable especially for West Bohemian spas; their economic situation was significantly affected by the decline in the German visit rates in the 1930s. Besides the economic depression, the tourism between Czechoslovakia and Germany was affected by the political change that took place in Germany in 1933. Due to the economic depression, clearing agreements were newly made in the tourist industry too, because they ensured at least some economic relations between the new isolating economies. Tourism helped the settlement of frozen outstanding debts. Tourism also played this new role between Czechoslovakia and Germany.

Keywords: Czechoslovakia, Germany, tourism, economic relations

**CIHELKOVÁ, E. a kol. *Světová ekonomika. Nové trendy rozvoje.*
Praha : C. H. Beck, 2009.**

Publikace přináší nový pohled na světovou ekonomiku. Všeobecný rozvoj tržních vztahů mezi jejími subjekty je doprovázen tlakem na liberalizaci, pokračující internacionalizaci, globalizaci a interdependenci. Odstraňování překážek ve vzájemných ekonomických vztazích mezi aktéry světové ekonomiky nabývá podoby multilateralismu, regionalismu, případně unilateralismu. V důsledku těchto tendencí se dynamika mezinárodních ekonomických vztahů zrychluje a subjekty světové ekonomiky se prostřednictvím toků zboží, služeb, kapitálu, pracovních sil a informací stále více vzájemně ovlivňují. Na hybnost mezinárodních vztahů výrazně působí nejen technologický pokrok, ale také institucionální změny. Tradičními prvky světové ekonomiky zůstávají i nadále národní ekonomiky, jejich postavení však slábne ve prospěch nadnárodních subjektů. Zejména v důsledku globalizace se světová ekonomika stává propojenějším systémem a mění se i role tří dominantních hospodářských center. Vnější ekonomické prostředí inklinuje k vytváření podmínek pro udržení globální konkurenceschopnosti, jež však ne vždy musí být v souladu s principy udržitelného rozvoje světové ekonomiky.

Těmto otázkám a dalším souvislostem je věnováno celkem osm kapitol: Světová ekonomika jako sociálně ekonomický systém, Základní trendy rozvoje světové ekonomiky, Úrovně liberalizace soudobé světové ekonomiky, Mezinárodní mobilita zboží, služeb a výrobních faktorů, Mění se role národních států, Nová role mezinárodních institucí ve světové ekonomice, Mění se postavení a role tří dominantních center (USA, EU a Japonska) ve světové ekonomice, Periferní oblasti světové ekonomiky, fenomén zemí BRIC.

-red-